

Moralnost periodičkog uzdržavanja u braku.

Prof. A. Živković.

Pod izrazom periodičko uzdržavanje u braku misli se na uzdržavanje od bračnog čina za vrijeme t. zv. dana ageneze. To bi prema teoriji Knaus-Ogino imali biti tačno proračunani dani u svakom pojedinom slučaju, prema trajanju vremenskog ciklusa kod pojedine žene.¹

O moralnoj strani ovakove prakse rekao sam, da se ne može tvrditi, da bi ta praksa bila nedozvoljena. To sam mišljenje ponovno naglasio u članku »Apsolutna fiziološka sterilnost?»

Dakako tu sam istakao, da se ne smije svako periodičko uzdržavanje a priori nazvati etički dobrim i opravdanim, nego samo ono i onakovo, koje je u skladu s principima, što određuju moralnost ljudskoga čina. Bonum ex integra causa, malum ex quovis defectu. Ako su zle okolnosti ili svrha, radi koje se traže dani ageneze, nitko ne će moći opravdati moralnost postupka bračnih drugova. Ali će ga moći i morati opravdati ondje, gdje razumski opravdani razlozi govore za nj (siromaštvo, veliki broj djece, bolest, patološka opterećenost i sl.)

To su stanovište zauzeli u glavnom katolički moralisti. Tko god pozna veliki teret, što ga snose katolički bračni drugovi u borbi sa samina sobom, da dovedu svoj postupak u sklad sa svojom savjesti i propisima crkve u ovoj stvari, svatko je pozdravio otkrića medicinara nazrijevajući u njima jednu veliku olakšicu za duhovni i vjerski život katoličkih vjernika. Isusovci P. Hürth (Louvain) i Heymeijer (Valkenburg) iznijeli su i obrazložili pozitivno jasno moralno stanovište, koje je u ovoj stvari uostalom već u izvjesnom stupniu ranije anticipirano izlaganjima i izjavama moralista Gury, Ballerini, Lehmkühl, Noldin i kanoniste Gasparrija.

¹ O tomu sam na kratko izvijestio u Bogoslovskoj Smotri br. 1., 1932., str. 80.

² Bogoslovska Smotra br. 2., 1932., str. 264., gdje sam napisao: »Kakogod se međutim razvila ova stvar, katolička moralna stoji na stanovištu, da se bračni drugovi slobodno mogu poslužiti ovim iznašašćima i prema njima udesiti svoj seksualni život.»

Katolički su dušobrižnici vidjeli, da bi postupak prema metodi Kraus-Ogino mogao pružiti veliku moralnu olakšicu onim vjernicima, koji imaju najbolju volju, da ni u čemu ne povrijede naravnog i pozitivnog moralnog zakona. Na jedno su samo svi upozoravali: vjernicima se u ispovjedaonici ne smije metoda Knaus-Ogino preporučiti i pretstaviti kao apsolutno sigurna i pouzdana. Niezin naučni stupanj vrijednosti i uporabivosti ima da potvrdi praksa.³ Poteškoće, što ih iznose pojedini stručnjaci ima da se riješe u tom stručnjačkom medicinskom krugu. Katolički moralisti ne će graditi svojih zaključaka niti katolički pastoralisti mijenjati svoje prakse na temelju nedokazanih doumica nekih pojedinih autora. U ovom se pak slučaju ne može reći, da bi se radilo o neozbiljnom, nekritičnom kakovom postupku, koji ne bi zasluživao pažnje. Baš obratno: zanimanje katoličkih moralista je uslijedilo s razloga, što je postupak medicinaru Knausa i Ogino naučno fundiran i što do danas nijesu iznesene takove poteškoće, koje bi njihove izvode potpunoma obeskrjepile.

Pošto je tako čitava stvar, zanimiva radi svoje novosti, a važna i teška radi svoje delikatnosti ipak još u stadiju razvoja i učvršćavanja, ispitivanja i objašnjavanja, nije čudo, da se javilo glasova, koji skreću pažnju na samu moralnu stranu periodičnog uzdržavanja u braku i nastoje, da ga prikažu moralno nedozvoljenim. Izašla je već u drugom izdanju knjiga dr. Jos. Mayera, profesora moralnog bogoslovlja u Paderbornu, gdje on iznosi svoje opaske u opreci s mišljenjem, koje se izjasnilo za moralnu dozvoljenost postupka u smislu metode Knaus-Ogino. Tim je povodom potrebno iz bližega pogledati, kako stoji s moralnom stranom ovoga pitanja i da li se zamjerke prof. Mayera moraju uvažiti. Nema sumnje, da će o stvari biti zatraženo i mnijenje službene Crkve, jer se radi o praksi vjernika u pitanju, koje duboko zasijeca u lični duhovni život pojedinaca. Do danas postoji samo riječ sv. Oca u enciklici »Casti conubii«, o slobodi bračnog čina u vrijeme fiziološke sterilnosti i odgovor sv. Penitencijarije na pitanje, da li je slobodno obdržavanje vremena, kad je koncepcija manje vjerojatna ili nemoguća. A baš i glede tih izjava postoji nesuglasica, kako ćemo vidjeti tijekom daljnjeg izlaganja.

1. Prvo, što se jednom 'ispravnom i osjetljivom moralnom shvaćanju može kod ove stvari ispriječiti jest misao: ne odo-

³ U Grazu je izašao t. zv. »Konzip-Kalender« (Stübing-Verlag, M 1,50) za porabu i proračunavanje dana ageneze u svim pojedinačnim slučajevima. To je možda još prerano, a ujedno možda i ponešto neoprezno. Svakako je, čini se, po srijedi jedno merkantilno nastojanje za dobiti i zaradom, koje prema tomu očito ne vodi računa o jednom savjesnom postupku.

bravamo li mi ovdje postupak čovjeka lukavca, koji izigrava prirodu, a s njom i volju Božju? Ne dajemo li čovjeku na volju, da se opre prirodnoj težnji naravi, koja ide za razmnožavanjem, te još taj njegov postupak nazivamo moralno opravdanim?

Taj bi prigovor bio potpuno na mjestu onda, kad bi se s moralnog gledišta dozvoljavalo periodičko uzdržavanje u braku bez ikakove rezerve. Ali se za nj traže moralno opravdani razlozi. Traži se, da se ne povrijedi moralnost ni s jedne strane, koja na nju utječe, dakle sa strane objekta, okolnosti i cilja. Nema međutim nikakove poteškoće sa strane objekta, ako se on obavlja potpuno normalno i prirodno, ni sa strane okolnosti, ako su one u skladu s normalnim aktom. Ostaje da pitamo: može li se opravdati postupak, kad je bjelodano, da kod bračnih drugova postoji nakana ne imati djece? Da li sama nakana izbjeći začecu čini akt nemoralnim? Odgovaram: ona bi to činila onda, kad bi bila skopčana s nečim, što izopačuje, iznakazuje akt u sebi. A toga po pretpostavci kod periodičkog uzdržavanja nema. Kad bi sama nakana ne imati djece bila po sebi griješna, ona bi bila dosljedno griješna i kod potpunog uzdržavanja, a ne samo kod periodičkog. Toga pak nitko ne će ustvrditi.

Uzmimo zatim slučaj, gdje se bračni drugovi sporazumno odluče na uzdržavanje nakon sedmog ili osmog djeteta sve do vremena, kad žena pređe vrijeme klimakterija, da onda opet nastave izvršavanjem bračnih dužnosti. Nastavljanje ne će valjda nitko nazvati griješnim i ako je bjelodano, da mu je prethodila uzdržljivost vezana uz želju, da ne bude više djece, a da tu istu nakanu ima i ponovno međusobno bračno udovoljavanje.

Ne će se dakle moći prigovarati periodičkom uzdržavanju s ovog stanovišta, biva, što bračni drugovi ne žele više imati djece. Ta nakana nije po sebi griješna, ako je želja moralno dozvoljenim i jakim razlozima opravdana. Gdje dakle s druge koje strane nema zamjerke obavljanju bračnog čina u vrijeme periodičke sterilnosti, ne će on biti moralno nedozvoljen. Dakako, da će se naći čak možda i veliki broj onih i onakovih, koji će ovu stvar potpunoma zlorabiti. To se mora priznati. Ali to još nije dostatno, da se jedan čin, koji po sebi nije zao, proglasi nedozvoljenim zato, što će ga drugi zloupotrebljavati. Ima mnogo dobara iz Božje ruke, koja ljudi na zlo upotrebljavaju. To je njihov vlastiti grijeh i pada na njihovu odgovornost. Što je jednima zasluga i sredstvo spasa, drugima je kamen smutnje i uzrok propasti.

2. Drugi je prigovor ovakav: Kod periodičkog uzdržavanja se sastaju bračni drugovi samo i isključivo radi čistog sjetil-

¹ Dr. J. Mayer: Erlaubte Geburten-Beschrenkung? Ernste Bedenken gegen die natürliche Methode der Empfängnisverhütung, Paderborn 1932, Bonifacius-Druckerei 8, str. 60.

nog užitka. A papa Inocent XI. je naglasio⁵, da »exercere opus coniugii ob solam voluptatem non licet!« I odsudio je tvrdnju, koja je protivno naučavala.

Svi znadu, da se pod onim »ob solam voluptatem« u smislu postavljene tvrdnje ima razumijevati sjetilni užitak, koji isključuje svaku drugu moralnu svrhu, čak i volju Stvoritelja kao gospodara ljudske prirode. Dakle užitak, koji se traži bez obzira na razum kao normu, što pokazuje način i mjeru užitka i bez obzira na ikakve dobro višega reda. Takav je smisao rečene tvrdnje osudio papa Inocent XI.

Sjetilni pak užitak jest i može s pravom da bude u braku poticalo na čin; može da bude i željen i namjeravan, a da o daljnjem i višem nekom cilju čovjek onaj čas ni ne misli. Sve to u granicama zdravog razuma i pod njegovim vodstvom. Razlog je jasan: Čovjek je duševno i tjelesno biće. Sjetilna ugodnost je dio njegove prirode. U bračnom odnosu između muškarca i žene sjetilnost je i sjetilna ugodnost čak i stavljena kao neobično jak motiv za razmnožavanje ljudskog roda. Bog ju je htio i odredio. Ne može dakle ona biti po sebi zla, nego je zla tek onda, kad se razmaše na račun razuma i preuzme maha nad čovjekom. Posljedica je istočnog grijeha velika popustljivost i sklonost k pretjeranoj sjetilnosti, pa je u životu moramo trajno obuzdavati i stišavati.

Tako se eto, ne smije sjetilna ugodnost, koju bračni drugovi traže kod periodičnog uzdržavanja kvalifikovati kao nešto grijeshnoga. Nije čovjek čisti duh, nego su njegove čak i duhovne funkcije vezane uz tjelesnost. A nju nema smisla apsolutno prezirati niti se u zahtjevima za ljudskim moralnim životom zalijetati odveć daleko pa mu postavljati uvjete nemoguće ili u najblažu ruku nenaravne i nenormalne.

Dr. Heilweck u svom osvrtu⁶ na knjigu Dr. Mayera ističe na ovom mjestu, da su kod protivnog mišljenja ponešto odlučni elementi gnostičke i manihejske nauke, koji su se preko sv. Augustina, uvukli u shvaćanje sredovječnih teologa, pa u svojim izdancima djeluju pogdjegdje još i dan-

⁵ »Opus coniugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa ac defectu veniali«. Prop. 9. damnata in decr. s. Off. 2. martii 1679. Denz. 1159. Tim je dekretom osuđeno 65 raznih tvrdnja, koje manje više zadiru na moralno polje. Sve su osuđene i zabranjene »sicut iacent, ut minimum tamquam scandalosae et in praxi perniciosae«. Može se dakle za neke od njih uzeti, da u sebi strogo interpretirane ne znače neke zablude, nego onako, kako su postavljene, mogu lako pružiti mogućnost kakovoj zabludi ili pogrešnom moralnom shvaćanju, pa po tom i praksi za moralni kršćanski život.

⁶ U br. 3., 1932. linačkog časopisa Theologisch-praktische Quartalschrift napisao je dr. Heilweck opširan i iscrpan osvrt na knjigu dr. J. Mayera, te nastoji u njemu pobiti sve iznesene poteškoće. Osvrt je veoma instruktivan, stvaran i pozitivan.

danas. »Princip naslade« im je zadavao dosta jada, zahvaljujući nekim skrupuloznim opaskama samog sv. Augustina. Shvaćanje pak našeg doba i teološko obrazloženje našeg vremena iznijelo je na vidjelo i onakove važne momente, koji sredovječnim teolozima nijesu bili poznati u pitanjima ove vrsti.

3. Na trećem mjestu iznose ovakovu poteškoću: seksualni roditeljski čin ima tu zadaću, da s Bogom zajedno stvara čovjeka. Dominantni učinak pri tomu ima muška sperma. Ona i nema druge svrhe, nego tu spomenutu. Ako se dakle inače namjerice troši, počinja se tim jedan protuprirodni čin, jer sperma ne postizava svog opredijeljenog cilja.

Dosta je ovdje pomsjetiti na to, da je seksualnom aktu prvotni cilj rađanje djece, a drugotni jačanje bračne ljubavi i stišavanje požudnosti. Sv. Otac Pijo XI. u enciklici »Casti conubii« izriječno ističe i ova dva cilja kao poštena i prirodna.⁷ Nije dakle istina, da muška sperma ima isključivo jednu jedinu svrhu. Pošten je bračni saobraćaj i iz spomenutih motiva. Ali osim toga nije danas ta tvrdnja točna ni zato, jer muška sperma ima i neki fiziološki učinak na drugi spol. To se ne verificira samo kod bilina, nego je vjerovjano i kod čovjeka. Kad su sredovječni bogoslovi govorili »de frustratione seminis« nijesu imali točnog pojma o njegovoj fiziološkoj konstrukciji, niti o učinku na organizam. I radi toga se njihove izjave ne mogu uzimati u drugom smislu, nego u onomu, koji je odgovarao njihovom tadanjem znanju i razumijevanju. Kad dakle n. pr. sv. Toma Akvinski veli, da je frustratio seminis grijehna, ako se zbiva secundum se, a nije, ako se događa per accidens,⁸

⁷ »Habentur enim tam in ipso matrimonio quam in coniugalibus iuris usu etiam secundarii fines ut sunt mutuuum adiutorium mutuusque fovendus amor et concupiscentiae sedatio, quos intendere coniuges minime vetantur, dummodo salva semper sit intrinseca illius actus natura ideoque eius ad primarium finem debita ordinatio«. AAS, 31. dec. 1930, XXII, 556—576.

⁸ Summa contra gentiles 1. 3. c. 122. Cfr. Theol. prakt. Quartalschrift I. c. str. 644. Glavni tekst sv. Tome Akvinskog, što ga donosi prof. Mayer: »... contra hominis bonum est omnis emissio seminis tali modo quod generatio, sequi non possit...« jasno veli, da je grijehšan svaki takav način, iz kojega ne može slijediti generatio. I odmah dalje nadodaje na tom istom mjestu: »dico autem modum ex quo generatio sequi non potest secundum se...« te taj secundum se označuje ovako: »sicut omnis emissio seminis sine naturali commixtione maris et feminae«. Iz ovog se mjesta kod sv. Tome ne može uspješno argumentirati protiv periodičkog uzdržavanja. Konačno prof. Mayer ni ne misli u svojoj knjizi da iznosi drugo, nego poteškoće, sumnje i misli, koje upozoruju pred svakim pre naglim korakom. On ni ne daje svojim opaskama karakter čvrstog dokaznog postupka i ako se iz svega vidi, da se protivni osnovnoj misli u čitavoj ovoj stvari: da li se periodičko uzdržavanje može moralno opravdati. Sa svim tim on opetovano ističe, da ne želi zastupati niti zagovarati neki rigoristički sistem u moralu.

ima se ono secundum se razumjeti onako, kako su svi u ono doba razumijevali: da se tu radi o grijesima protiv naravi, zatim o grijesima, koji bilo redovno bilo apsolutno isključuju radanje (*peccata luxuriae consumatae vel iuxta, vel contra naturam*). Iz toga, što onodobni teolozi u slučaju sterilnosti smatraju seksualni čin dozvoljenim samo bi se još prije mogao povući zaključak za slobodu periodičkog uzdržavanja, nego protiv njega. U tekstovima skolastičkih bogoslova se ne može za nj tražiti ni izravna potvrda ni protudokaz, jer stari o niemu nijesu imali ni pojma.

4. — Rimskoj penitencijariji je god. 1880. stavljen upit: da li je bračni akt dozvoljen samo u one dane, kad je začće otešćano? Na to je ona odgovorila: Ne treba nipošto uznemirivati one, koji tako postupaju. Može ispovjednik na to i upozoriti, ali svakako oprežno, one bračne drugove, koje je na drugi kakav način uzalud kušao odvratiti od bračnog onanizma. To rješenje izgleda po mišljenju mnogih, da se na svaki način može shvatiti i tumačiti u prilog Ogino-Knausovoj teoriji. Ako je slobodno općenje između muža i žene u dane, kad je začće otešćano, jednako će po tom biti slobodno i u dane, kad je navodno posve isključeno. Princip, na koji se ova praksa oslanja, sasvim je isti u oba slučaja: izbjeci začću. Nije zato na mjestu opaska, da se u jednom slučaju radi o vjerojatno isključenom, a u drugom o sigurno isključenom začću. Dobro primjećuje dr. Heilweck n. n. mj.: Kad bi »sigurno« isključenje bilo teški grijeh, moralo bi »vjerojatno« isključenje biti barem laki grijeh. Vjerojatno pak isključenje nije nikakav grijeh, inače se ne bi moglo ni trpjeti. Dakle ne može ni ono, koje govori za sigurnost biti grijesho. Razlika je između jednog i drugog slučaja samo stupnjevna.

Prigovor, da se ovdje ne radi o izravnom odobravanju, nego samo o izjavi, kojom se jedna praksa trpi, zapravo nije nikakav prigovor. Ono, što je u sebi grijesho ne može se nikada i nikako trpjeti. Konačno, kad nužda pritisne, nestaje razlike između »smiješ« i »smiješ, ako...« ili »možeš« i »možeš, ako...« A da se smije slobodno postupati prema metodi Knaus-Ogino, traži se, da je nužda, da su moralno jaki razlozi za taj postupak.

Isticanje prof. Mayera, da se u citiranom rješenju sv. Penitencijarije misli na vrijeme mjesečnog čišćenja, ni najmanje ne smeta aplikaciji tog rješenja u smislu Knaus-Oginove teorije u danima ageneze. Baš obratno! Ono vrijedi a fortiori za te dane, koji su i u moralnom i u higijenskom obziru kud i kamo nad prvima.

5. — U enciklici »*Casti conubii*« veli sv. Otac Pijo XI. doslovce ovako: »*Neque contra naturae ordinem agere ij dicendi sunt coniuges, qui iure suo recta et naturali ratione utuntur, etsi ob naturales sive temporis sive quorundam defectuum causa nova inde vita oriri non possit...*« Što se ima razumijevati pod »*causae temporis*«? Prof. Meyer misli na vrijeme trudnoće i kuša to dokazati iz teksta enciklike, gdje se opetovano ističe prvotni cilj brač-

nog akta i njegova podređenost tom glavnom cilju, koji se nikako ne smije povrijediti. No iz samog teksta enciklike nigdje se ne vidi, da bi periodička sterilnost bila isključena, šta više, nekako je samo po sebi razumljivo, da je baš i ona uključena. A to slijedi otuda, što je nevjerovatno, da sastavljači enciklike ne bi znali za ovu periodičku sterilnost i za t. zv. dane ageneze, gdje se o njima već govori i piše godinama prije enciklike. Znamo pak, da se enciklička pisma ne sastavljaju površno i na brzu ruku, nego promišljeno i obzirno. Pa kad nigdje ni jednom riječi nema ni aluzije, da bi se dani periodičke sterilnosti naročito imali i z u z e t i iz opsega pojma »causae temporis«, mi do pozitivnog rješenja sv. Stolice u toj stvari imamo pravo, da ih amo računamo.

U toj velevažnoj enciklici dolazi do izražaja stajalište katoličke nauke o braku i bračnom životu na jedan svečani, gotovo bi rekao neprevarljivi⁹ način: »Ecclesia catholica . . . in signum legationis suae divinae altam per os nostrum extollit vocem atque de-nuo promulgat: quemlibet matrimonij usum, in quo exercendo, de industria hominum, naturali sua vitae procreandae vi destituantur, Dei et naturae legem infringere, et eos, qui tale quid commiserint gravis noxae labe commaculati«. I ako kod periodičkog uzdržavanja čin nema ili bolje po pretpostavci ne može da ima učinka, ne biva to s toga, što bi on de industria hominum bio lišen svoje prirodne snage i sposobnosti. Prirodna je ili prirodna njegova snaga i sposobnost netaknuta, ljudska ga domišljatost ne vrijeđa i ne iznakažuje, pa zato takav čin ne može ni potpasti pod osudu, jer je u sebi korektan.¹⁰ Kad zato sv. Otac dalje niže slučajeve, u kojima

⁹ Tomu se mišljenju bliži P. Vermeersch D. I. profesor na Gregorijanskoj univerzi u Rimu (Cfr. Periodica de re morali... br. I., 1931. str. 53). I ako je forma izražavanja sv. Oca nešto svečana i možda malo neobična, nema ona ovdje drugo da znači, nego važnost predmeta o kojemu je govor i dalekosežnost posljedica protivnog naučavanja, kako su ga naročito usvojili anglikanski biskupi na lambethskoj konferenciji 1930.

¹⁰ Evo što k tomu veli od riječi do riječi P. Heymeijer u holandij-skom mjesječniku *Sit u d i e n* (ožujak 1931): »Eheleute, die die periodische Enthaltung anwenden, auch in der Absicht Kindersegen zu vermeiden oder zu beschranken, berauben die Tat nicht ihrer natürlichen Kraft. Sie tätigen die Ehevereinigung ganz und gar so, wie die natürliche Ordnung es erfordert; sie greifen in die Natur nicht ein; bei ihnen kein Widerspruch zwischen der natürlichen Tendenz der Tat und der Weise, wie sie die Tat ausführen.

Tatsächlich wird keine Befruchtung erfolgen. Dies aber wird durch die Natur selbst verursacht, die der Frau in diesem Zeitraum keine Fruchtbarkeit verlieh. Die jetzt ausgeführte Tat entbehrt der Kraft, tatsächlich neues Leben hervorzubringen, weil die Natur von Gott selbst so eingerichtet wurde, nicht aber weil sie vorsätzlich von seiten des Menschen dieser Kraft beraubt wurde.

ispričava bračne drugove, pa među njima navodi *temporis causas*, s pravom možemo amo svrstati i ono vrijeme, koje označuje sterilnost ženinu u danima ageneze.¹¹

★

Ponavljam: koliko je vrijedna i sigurna metoda Knaus-Ogino, stvar je medicinske znanosti da ispita i utvrdi. Bude li pak čovjeku dano da u toj stvari dode do jedne sigurnosti, koja nije samo hipotetične prirode, značit će taj uspjeh vrlo mnogo u moralnom životu ljudi našega doba. Razumije se kod valjanih i čestitih ljudi u najpovoljnijem smislu.

Čitavu teoriju možemo međutim i u obratnom smjeru iskoristiti u onim slučajevima, gdje dobri kršćanski roditelji i opet radi nekih fizioloških razloga ne postizavaju željenog cilja i ne vide blagoslova svoga bračnog života. Tamo će i njima biti pomoženo, da u toj nakani pogoduju naravi svojim postupkom. Mjesto periodičkog uzdržavanja provodit će periodički međusobni saobraćaj u pogodne dane, stapajući tako svoju volju s voljom Stvoriteljevom i uzdižući se u visine jednog velikog savršenstva, koje je dano čovjeku da postigne na ovom putu.

Bračne drugove dakle ne sili ništa, da se služe svojim pravom baš onda, kad je priroda najsposobnija da dode do začeca. Oni, istina, pri tom postupku ne teže za prvotnim ciljem ženidbe, ali rade prema drugotnom cilju, koji je također i opravdan i moralan. Takav se postupak bitno razlikuje od neomaltuzijanističke prakse, jer ona bračnom činu oduzima prirodnu mogućnost i snagu, protiv čega onako svečano diže svoj glas papa Pijo XI. u enciklici »*Casti conubii*«. Po svemu dakle možemo zaključiti, da se periodičko uzdržavanje u braku s moralnog gledišta ne mora osuditi.

Vorsätzlich wählt der Mensch diesen Zeitpunkt unter Ausschluss der fruchtbaren Tage; dass diese mit beiderseitigem Einverständnis getroffene Wahl an sich nicht unerlaubt sei, sahen wir schon«. Smulders, *Periodische Enthaltung in der Ehe*. II. Aufl. Regensburg 1932. str. 125.

¹¹ U II. izdanju svoga »*Pastoralnog bogoslovlja*« (Ljubljana 1932, str. 297) piše Dr. Fr. Ušeničnik: »Papež je s temi besedami potrdil izjavo sv. penitencijarije z dne 16. jun. 1880«. Glede *moraine strane* ovog pitanja njegovo je mišljenje također pozitivno: »... *Coniuges non obligantur ad curam positivam adhibendam, quo finis primarius matrimonii obtineatur. Legi naturali quoad usum matrimonii satisfaciunt per hoc, quod copulam coniugalem, si eam peragunt, rite peragunt. Abstinere itaque debent ab omni actu, quo positive impediunt cursum naturae, quatenus scilicet hoc vel illo modo opus naturae de industria ex toto vel ex parte tantum corrumpunt. Sed non prohibentur, quominus iure suo naturali modo utantur eo tantum tempore, quo conceptio difficilior vel impossibilis est, etsi frustrationem effectus naturalis praevideant et deliberate quaerant.*«
»*Doctrina a medicis proposita est probabilis, sed nondum adhuc omnino certa. Quare prudens confessarius non facile suadeat coniugibus, ut in usu matrimonii observent tempus modo praedicto.*« (str. 298. n. dj.)